

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 33 (72) № 1 2022

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 12 від 18.03.2022 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2022

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Бортун К. О.

ІМПЕРАТИВ ЯК ДЖЕРЕЛО НАВІЮВАННЯ ТА ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ
СУГЕСТИВНИХ ТАКТИК У ВИСЛОВЛЕННІ.....1

Городецька В. А.

КОНЦЕПТОСФЕРА РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРОПОВІДЕЙ ГЛАВИ УГКЦ С. ШЕВЧУКА).....7

Демченко Н. Д., Чала А. Г., Твердохліб В. А.

ЕТНОКУЛЬТУРНІ КОНЦЕПТИ
УКРАЇНСЬКОГО ДІАЛЕКТНОГО ДИСКУРСУ.....12

Доброльожа Г. М.

КОДИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ.....18

Жвава О. А., Зинякова А. А.

АКЦЕНТУАЦІЯ ІМЕННИКІВ ВІДДІЄСЛІВНОГО ПОХОДЖЕННЯ
ЧОЛОВІЧОГО РОДУ З СУФІКСОМ *-ЕЦЬ* 24

Жижома О. О.

ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА ОКАЗИОНАЛЬНОЇ НОМІНАЦІЇ
У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ВАСИЛЯ СТУСА.....30

Калужинська Ю. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕГАТИВНО-ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ
В ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ.....36

Костусяк Н. М.

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПЕРЕЧНОЇ СЕМАНТИКИ
В РОМАНІ В. ШКЛЯРА «ЧОРНИЙ ВОРОН»: ФУНКЦІЙНИЙ
ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ВИМІР.....41

Кочукова Н. І., Рябініна І. М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВОТВОРІВ З ІНШОМОВНИМИ КОМПОНЕНТАМИ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....47

Кулик О. Д.

ГЕНДЕРНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА ПРОФЕСІЙНОЇ СФЕРИ
У ЛЕКСИКОГРАФІЧНОМУ ВІДДЗЕРКАЛЕННІ
(НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТА СУМ-20) 54

Левченко Т. М.

ВПЛИВ ПОЗАМОВНИХ ЧИННИКІВ НА МОВУ
ЗАСОБІВ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....60

Межов О. Г.

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА Й ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО СЬОГОДЕННЯ.....65

Овсієнко Л. М.

ТЕРМІН ЯК СКЛАДНИК РІЗНИХ ТЕРМІНОСИСТЕМ.....72

Приблуда Л. М.

ХУДОЖНІЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....78

Юлдашева Л. П., Кобиліна Ю. М., Коломинська Т. Б. ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ	
Asgarova V. A. THE ROLE OF DISCOURSE MARKERS IN INFORMATION STRUCTURE.....	91
Беззубова О. О. ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЇ MDR У FACEBOOK	96
Бірюкова Д. В., Щербицька В. В. СПЕЦИФІКА ТЕМПОРАЛЬНОГО АРАНЖУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ПЕСТЛИВИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ	102
Борковська І. П., Карачун Ю. Г. КРИТЕРІЇ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ «ПЕРСОНАЛЬНИЙ БЛОГ».....	107
Боровська О. О., Сольська Т. М. ПАРТИЦИП У СИСТЕМІ НЕФІНІТНИХ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	113
Євдокимова І. О., Савілова Л. В., Хапіна О. В. УСНІ АНГЛОМОВНІ ВІЙСЬКОВІ КОМАНДИ ЯК СКЛАДОВІ АВТОРИТАРНОГО ДИСКУРСУ.....	121
Зубач О. А. НІМЕЦЬКИЙ ПРОЗОВИЙ ШВАНК: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА.....	126
Ковальова Т. П., Хант Г. О. ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ГРИ В РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ	131
Козачишина О. Л., Малащук-Вишневіська Н. В., Мосійчук А. В. КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ТЕКСТОВОГО СВІТУ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ПОЛІФОНІЧНОГО РОМАНУ (на матеріалі роману Джонатана Сафрана Фоеера «Everything is Illuminated»).....	139
Козяревич-Зозуля Л. В. ФАСЦИНАЦІЯ У TED TALK ВИСТУПАХ.....	145
Конопелькіна О. О. СТИЛІСТИЧНІ ДОМІНАНТИ АНГЛОМОВНИХ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ПІСЕНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ.....	151
Kosovych O. V., Kotovska T. I., Kulyk S. A. DIPLOMATIC COMMUNICATION. DISCOURSE ANALYSIS.....	156
Mishchenko T. V., Lutsenko O. V. RHETORICAL DEVICES OF PERSUASION IN JOE BIDEN'S SPEECHES.....	161
Мурадханян І. С., Гладкоскок Л. Г., Семен Г. Я. ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В МУЗИЦІ.....	167
Нежива О. М. СПЕЦИФІКА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	172
П'єцух О. І. ДИСКРЕДИТАЦІЙНА ТАКТИКА КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТІВ.....	176

Polishchuk G. V. GERMAN BORROWINGS IN ENGLISH IN THE EARLY 20 CENTURY (LEXICOGRAPHIC SURVEY).....	181
Прокоф'єв Г. Л. ІРОНІЯ ЯК КОНВЕНЦІЯ.....	187
Талавіра Н. М. НОВИННЕ ВИСВІТЛЕННЯ І НАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ДЖ. БАЙДЕНА: МОДЕЛІ ВПЛИВУ НА АДРЕСАТА	196
РОМАНСЬКІ МОВИ	
Zhuk V. A. OVERCOMING BARRIERS IN INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	201
Попова Н. М., Кузьменко Д. В. ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСПАНОМОВНОЇ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ.....	208
Чистяк Д. О. МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ У ДРАМІ МОРІСА МЕТЕРЛІНКА «НЕПРОХАНА» (1890).....	214
ТЮРКСЬКІ МОВИ	
Ablâtif R. M. QIRIMLILARNIŇ TARİHİY VATANĖA KÜTLEVİY QAYTUVI DEVRİNDE TÜRKIYEDEKİ QIRIMLILAR CEMİYETLERİNİŇ NEŞİR VE MEDENİY FAALİYETLERİ (80NCİ SENELERNİŇ SOŇU – 2000NCİ YILLARNİŇ BAŞI).....	220
Ахмедова Э. М. СЕМАНТИКА ИМЕНИ <i>ХЫЗЫР</i> В АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ.....	228
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	234

Овсієнко Л. М.

Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕРМІН ЯК СКЛАДНИК РІЗНИХ ТЕРМІНОСИСТЕМ

В означеній реценції розглядається поняття «термін», «термінологія» і «терміносистема» з позиції теорії пізнання. Авторка стверджує, що фахове поняття з точки зору цієї теорії є елементом певної теоретичної системи; що в термінознавстві й теорії мови не існує «загальних понять», «просто понять», а є поняття деякої теорії (концепції). Теоретизований світ, про який іде мова в публікації, є поєднанням інформації про об'єктивну дійсність і тієї «категоріальної сітки», яка визначається історично зумовленим рівнем знань. Зауважується, що терміносистема відображає не просто систему понять, а систему понять певної теорії, що загалом можливе співіснування кількох еквівалентних теорій, тобто, кількох терміносистем, що відносяться до однієї фахової галузі. Співвідношення між цими терміносистемами має принципове значення для термінознавства в цілому і його практичного застосування. Мова йде про залежність терміносистеми й окремого терміна від теорії (концепції), яка має безпосередній зв'язок з аналізом сутності терміна як знака. Крім того, цей знак виконує, як будь-яка лексична одиниця, номінативну функцію й має гносеологічний аспект. Також розглянуто співвідношення терміна з об'єктом і поняттям. Мова йде про нову інтерпретацію залежності, яка відома під назвою семантичного (семіотичного) трикутника. Зауважується, що для виявлення відносин терміна як знака ця структура повинна бути складнішою. Використання семантичного трикутника для відображення змістовної структури окремого терміна можливе, але в цьому випадку буде виявлено лише мовний субстрат терміна; сутність терміна як знака поняття в його зв'язках з терміносистемою, системою понять і сукупністю об'єктів, що описується теорією і системою її понять, може бути розкрита тільки в семантичному (семіотичному) чотирикутнику. Хоча варто пам'ятати, що семантичний чотирикутник – це ідеальне утворення. Представлено ідею термінознавства про зв'язок терміна і поняття, терміносистеми і системи понять, яка наразі перетворюється в ідею про взаємозалежність терміносистеми й теорії, що визначає систему понять цієї теорії. Звідси новий підхід і до процесів формування та функціонування терміносистем. Наголошено на тому, що у новій теорії формуються визначення понять, будується система їх, і кожен термін посідає свої місце (терміни і варіанти термінів), так з'являється терміносистема. Від терміносистеми попередньої теорії залишається частина термінів, але вже пов'язаних з новими поняттями, а інші виходять з ужитку. У результаті авторка робить висновок, що співвідношення між термінами і теорією можна визначити наступним чином: без теорії немає термінів, без термінів немає теорії.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема, поняття, теорія пізнання, семантичний трикутник, семантичний чотирикутник, лексико-семантична система, галузь знань.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний фахівець будь-якої сфери діяльності повинен добре знати професійну термінологію, адже не володіючи спеціальною лексикою, неможливо вивчати й розвивати жодну галузь. Стрімкий поступ науки спричинив зміни вже існуючих систем термінів, що породжує безліч проблем, розв'язання яких має серйозне практичне значення. Так, термінологію необхідно стандартизувати та систематизувати, а також оптимізувати процес перекладу з однієї мови іншою. Проте це питання є досить складним, адже

поняття терміна залежить від його змісту і значення в тій, чи тій теорії.

У кожній діяльності та галузі є своя система термінів, тому знати термінологію важливо всім, хто займається практичною діяльністю і наукою. Не варто забувати, що в кожній розвиненій мові є тисячі термінологій та терміносистем, адже кожна галузь і кожна теорія має свою. Тому варто говорити про термін як змінну структуру, яка, набуває нового значення, залежно від ситуації.

Цим, власне, і визначається актуальність нашого дослідження, що полягає в аналізі терміна як складника різних терміносистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор. Огляд наукової літератури, присвяченої вивченню термінології, дає можливість стверджувати, що зародження і розвиток її почалися задовго до наукового осмислення й вироблення критеріїв віднесеності тих чи тих одиниць до термінологічної лексики. Як зазначає М. Чігашева, ці процеси відбувалися ізоморфно стихійному виникненню й еволюції денотатів і відповідних їм понять, причому на основі загальнолітературної мови, що дозволяє розглядати термінологію саме як частину її лексико-семантичної системи [15, с. 80].

Стрімкий розвиток науки і техніки, досягнення науково-технічного прогресу сприяють виникненню спеціальних слів для позначення нових об'єктів, явищ і процесів. Новоутворені спеціальні слова стають невід'ємною частиною повсякденного життя людини і входять до складу спеціалізованої картини світу фахівців. Як зазначають А. Суперанська, Н. Подольська й Н. Васильєва, «...термінологія як сукупність термінів становить частину спеціальної лексики» [14, с. 7]. Безсумнівно, вона є найбільш динамічною і рухливою лексичною системою мови, тому дослідження в цій галузі мають найчастіше історичну орієнтованість, показуючи, як виникає, розвивається і змінюється в часі термінологія, залежно від розвитку відповідних наук і загального стилю мислення епохи [11, с. 5].

У сучасній науковій літературі є багато визначень термінології, що говорить про підвищений інтерес до проблеми і свідчить про різні підходи до її вивчення. Також слід зазначити, що немає єдиного і чіткого визначення слову «терміносистема». Науковці по-різному потрактовують ці поняття. Г. Винокур визначає термінологію як стихійно сформовану сукупність термінів, що відображає історичний процес накопичення та осмислення знань у певній галузі; вона поповнюється за рахунок загальнозживаної лексики та збагачує її [1]. На думку Д. Лотте, наукові термінології є впорядкованими сукупностями термінів [9, с. 72]. В. Даниленко вважає, що термінологія – це загальна сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки та техніки, що функціонують у сфері професійного спілкування. Дослідник також зазначає, що терміну «термінологія» відповідають дві концепції. У вузькому розумінні – це сукупність термінів однієї галузі знань, що відображає відповідну сукупність понять, у широкому – загальна сукупність термінів усіх сфер діяльності [4, с. 2–3]. С. Гриньов

розглядає термінологію як комплекс термінів, що використовуються у певній галузі знання [3]. Він також звертає увагу на сам термін «термінологія» і вважає його прикладом необхідності упорядкування спеціальної лексики. Дослідник говорить про те, що донедавна цей термін використовувався для позначення трьох різних понять – не лише в значенні – «система термінів певної галузі знання», а й у значенні «вся сукупність термінів мови» та «наука, що вивчає терміни» [3]. В. Лейчик зазначає, що зі стрімким розвитком будь-якої галузі науки чи техніки починається активне відображення її досягнень засобами масової інформації, унаслідок чого окремі терміни переходять із спеціального вжитку у загальний. При цьому вони розширюють сферу свого вживання та втрачають наукову точність [8].

Якщо говорити про терміносистему, то вона з'являється тоді, коли будь-яка галузь знань або діяльності формується достатньою мірою, має свою теорію, виявила й усвідомила всі ключові поняття та зв'язки між ними. Відмінністю між терміносистемою і термінологією є те, що для презентування теорії, що описує галузь, терміносистема конструюється відповідними фахівцями галузі з ретельно відібраних, а в деяких випадках і спеціально створених, слів і словосполучень (іноді запозичених термінів).

Г. Винокур зазначає, що для конструювання терміносистеми потрібна наявність спеціальної теорії, адже вона є її основою і відповідної системи понять. В одній і тій же галузі, залежно від теорії, може бути кілька терміносистем [1, с. 63]. В. Лейчик доводить, що терміносистема є результатом свідомого впорядкування або конструювання спеціально дібраних одиниць, які є повноцінними термінами. Він також наголошує на суттєвих відмінностях між термінологією і терміносистемою: перша, на його думку, утворюється поступово, разом із відповідною системою понять галузі, і постає як незакінчена система; про терміносистему можна говорити, на думку вченого, лише тоді, коли склалася система понять відповідної галузі. Отже, є невнормована й невпорядкована сукупність термінів – термінологія та явище іншого характеру – терміносистема [8]. На думку Л. Манерко, це свідомо конструйована сукупність термінів, виявлена за допомогою категоризованої та концептуалізованої інформації на основі логіко-понятійних, когнітивно-мовних, дискурсивних та власне термінологічних вимог [10]. Вчений говорить про те, що не слід ставити знак рівності між поняттями «термінологія» і «тер-

міносистема», оскільки поняття «термінологія» має відношення до діяльності людини, що впорядковує, у межах процесу номінації, у той час як «терміносистема» пов'язана з класифікаційною діяльністю людини, спрямованою на сортування. Таким чином, терміносистема характеризується структурованістю, цілісністю, зв'язністю та відносною стійкістю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на вищезазначене зрозуміло, що питання значення аналізованих термінів наразі залишається відкритим. Тому в цій рецепції ми спробуємо розглянути їх з позиції теорії пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У наукових розвідках із досліджуваної теми мова йде про те, що термін позначає (в окремих випадках, виражає) конкретне або абстрактне поняття. Загалом можна стверджувати, що змістом його є спеціальне поняття. Одночасно вчені підкреслюють, що поняття є елементом системи спеціальних понять. У філософії науки й наукознавстві вважають, що «знання за своєю природою системне» [5, с. 81]. Тим більше, якщо це стосується наукового знання. У процесі наукової діяльності формуються теоретичні системи, що складаються з комплексу абстракцій, які утворюють категоріальний склад теоретичної системи. Кожна така «абстракція розглядається як елемент тільки в межах теоретичної системи, у категоріальний склад якої він входить» [5, с. 92].

На відміну від формальної логіки, яка досліджує поняття загалом, наукознавство і теорія мов для спеціальних цілей, що розвивається на її основі, мають справу зі спеціальними поняттями, кожне з яких є саме такою абстракцією, що входить в ту чи ту теоретичну систему. Ці спеціальні поняття, відповідно до когнітивного підходу, з'являються в процесі когніції, коли початкові уявлення, що є основою уявних об'єктів – концептів (в розумінні когнітології), вербалізуються під час дискурсу й породжують терміни (вербалізовані спеціальні концепти).

Ці положення дозволяють по-новому розглянути поняття, а потім і терміни, які їх позначають.

Можна стверджувати, що фахове поняття з точки зору теорії пізнання є елементом певної теоретичної системи; що в термінознавстві й теорії мови не існує «загальних понять», «просто понять», а є поняття деякої теорії (концепції). Е. Чудінов з цього приводу писав: «Світ, що розглядається як предмет пізнання, – це, загалом, тео-

ретизований світ, тобто світ, підданий процедурі концептуалізації» [16, с. 218].

Сучасні науковці зауважують про важливий аспект активності суб'єкта в процесі пізнання, але уточнюють, що концептуалізація здійснюється не на основі категорій, спочатку властивих мисленню як такому, а на ґрунті створених людиною теоретичних понять і схем [16, с. 221].

Таким чином, теоретизований світ, про який говорять дослідники, є поєднанням інформації про об'єктивну дійсність і тієї «категоріальної сітки», яка визначається історично зумовленим рівнем знань.

Наступним кроком в осмисленні процесу пізнання є констатація того, що елементами теоретизованого світу є не логічні поняття, а теоретичні об'єкти. Е. Чудінов підкреслює, що говорити в цьому аспекті про поняття – означає віддавати данину історико-філософської традиції: «Поняття – це значення терміна, яке виступає в певній його функції, а саме у функції, яка відображає, що воно завжди є інформацією про щось» [16, с. 218].

Ці принципово важливі положення дають можливість зробити висновок про те, що традиційне розуміння поняття з позиції теорії пізнання варто ще раз переосмислити й уточнити. Поняття (точніше, *теоретичний об'єкт, термін, concept*) розглядають тільки в межах певної теорії (концепції, системи поглядів), та й сам термін у цьому випадку можна вживати із застереженням, що це робиться лише для зручності викладу. За таких умов питання про визначення суттєвих ознак терміна також варто переглянути. Слід зауважити, що ці «істотні ознаки» формуються як самим об'єктом, так і теорією, яка забезпечує осмислення («концептуалізацію») його у зв'язку з іншими об'єктами тієї ж предметної галузі. При цьому, оскільки вживання фахових понять (теоретичних об'єктів) для спеціальних цілей є обов'язковим, то необхідним є і визначення їхніх значень, що є лексичними одиницями. Ці визначення так само відносні, як відносна істина, що слугує змістом відповідної теорії.

Із розвитком науки, поглибленням людського пізнання відбувається історична зміна фахових понять (разом зі зміною наукових теорій) і значень термінів, що позначають їх.

Однак сучасна наука рухається далі в розумінні співвідношення теорій, понять і термінів (ширше – мови для спеціальних цілей). Багатогранність, невичерпність елементів об'єктивної дійсності й обмеженість кожної теорії спричиняє

те, що одна й та ж «ситуація» може описуватися (пояснюватися) одночасно кількома теоріями. При цьому, кожна може бути істиною, а теорії можуть бути правомірними, еквівалентними описами предметної галузі. Необхідно лише чітко розуміти помилкові теорії (наприклад, суспільно-політичні) і протиставляти їх істинним. Положення про множинність теорій, що описують одну й ту ж галузь, широко обговорюється у філософській, науковій і термінологічній літературі [7, с. 121–122; 12, с. 6–7] (наприклад, є дві теорії походження нафти: органічна і неорганічна. Жодну з них не можна вважати помилковою. Звідси різні процеси видобутку й переробки нафти, звідси й дві терміносистеми, що відображають постулати цих двох теорій).

Отже, наразі не можна нехтувати думкою про те, що терміносистема відображає не просто систему понять, а систему понять певної теорії, що загалом можливе співіснування кількох еквівалентних теорій, тобто, кількох терміносистем, що відносяться до однієї фахової галузі.

Співвідношення між цими терміносистемами має принципове значення для термінознавства в цілому і його практичного застосування. Так, якщо нова теорія є узагальненою для попередніх, можуть бути використані збагачені новим змістом терміни попередніх теорій. Якщо нова теорія заперечує колишню (колишні), то терміни, що позначають її основні поняття, «відмирають», однак вони можуть зберігатися як терміноелементи в новій терміносистемі, відображаючи поняття, що стали приватними (наприклад, терміносистеми геометрії Евкліда і Лобачевського, фізики Ньютона і Ейнштейна). Терміни здатні переходити з однієї терміносистеми в іншу синхронно (зіставляючись із поняттями відповідної теорії). Немоżliвий перехід термінів з однієї теорії в іншу тільки тоді, коли одна теорія категорично заперечує іншу як неправильну.

Зазначене вище про залежність терміносистеми й окремого терміна від теорії (концепції) має безпосередній зв'язок з аналізом сутності терміна як знака. Крім того, цей знак виконує, як будь-яка лексична одиниця, номінативну функцію й має гносеологічний аспект. Звідси необхідність розглянути співвідношення терміна з об'єктом і поняттям.

Мова йде про нову інтерпретацію залежності, яка відома під назвою семантичного (семіотичного) трикутника. Семантичний трикутник – це структура, вершиною якого є знак, предмет (денотат) і поняття (концепт денотата), що пов'язані

відповідними зв'язками. Для виявлення відносин терміна як знака ця структура повинна бути складнішою. По-перше, вже неодноразово підкреслювалося, що термін існує тільки в складі терміносистеми, яка співвідноситься з системою понять, а система понять, своєю чергою, визначається (обумовлена) предметною областю, спеціальною сферою знань і (або) діяльності. З огляду на це, можлива побудова структури, зв'язками якої будуть система об'єктів (денотатів), система понять і терміносистема, а не окремий предмет, окреме поняття і окремий знак. По-друге, оскільки система понять є системою понять певної теорії, то ця теорія опосередковує систему понять, у структурі з'являється новий складник, а відтак трикутник трансформується в чотирикутник. Слід ще раз підкреслити, що використання семантичного трикутника для відображення змістовної структури окремого терміна можливе, але в цьому випадку буде виявлено лише мовний субстрат терміна; сутність терміна як знака поняття в його зв'язках з терміносистемою, системою понять і сукупністю об'єктів, що описується теорією і системою її понять, може бути розкрита тільки в семантичному (семіотичному) чотирикутнику. Звісно, за такої умови потрібно пам'ятати, що семантичний чотирикутник – це ідеальне утворення. За наявності невпорядкованої еkleктичної термінології все йде набагато складніше; але загалом з'ясування потрібного зв'язку терміна є обов'язковим для його аналізу.

Означені зв'язки можуть бути названі таким чином: гностичний (теорія – система понять), референтний (терміносистема – система об'єктів), сигніфікативний (терміносистема – теорія), концептуальний (подвійний зв'язок: система понять – теорія – терміносистема), логічний (система понять – система об'єктів).

Виникає питання: чи можуть існувати терміни, які не залежать від теорії? Очевидно, в невпорядкованих поєднаннях – термінологіях (якщо визнавати їхні одиниці термінами, а така точка зору визнається багатьма дослідниками) – вони можливі, у терміносистемах – немає.

Важливо також зауважити, що в основі терміносистеми може бути не наукова теорія; для низки галузей досить концепції або навіть просто узагальненої ідеї, яка несуперечливо й повно описує цю сферу діяльності. Так, в основі терміносистем спорту, рибальства, філателії, деяких технічних галузей, сфери управління та обслуговування немає теорій як таких. Крім того, у суспільних науках терміносистеми можуть визначатися не

тільки теорією, а й ідеологією, системою поглядів, ширше – світоглядом [6]. У цьому й полягає різниця термінів і терміносистем суспільних наук та природничих і технічних. Деідеологізація міждержавних відносин дещо послаблює, але не знімає проблему зв'язку між світоглядом і термінами, а тим більше, між теорією і термінами.

Таким чином, ідея термінознавства про зв'язок терміна і поняття, терміносистеми і системи понять наразі перетворюється в ідею про взаємозалежність терміносистеми й теорії, що визначає систему понять цієї теорії. Звідси новий підхід і до процесів формування та функціонування терміносистем.

Перш за все потрібно зазначити, що терміносистема формується не під час розвитку певної науки (галузі знань або діяльності), а тоді, коли утворюється теорія (теорій) її. Далі, варто зважити на три випадки формування і функціонування терміносистеми. Перший випадок – це перехід від періоду відсутності теорії до періоду її наявності. У цьому випадку ми маємо справу з переходом від невпорядкованої, випадкової сукупності термінів (дотермінів) до терміносистеми (наприклад, класифікація Ліннея і періодична система елементів Менделєєва). Другий випадок – це зростання знання в межах прийнятої теорії, коли факти не руйнують, а тільки збагачують її. У цьому випадку терміносистема зростає і розвивається на власній основі (наприклад, розвиток генетики у 80-х рр. ХХ ст., коли з'являються такі поняття і, відповідно, терміни, як *мобільні дисперговані гени, онкогени, промотор* тощо). Третій випадок – це зміна теорії, а відтак, зміна терміносистеми. Звісно, ця зміна не відбувається у вигляді разового акту. Зазвичай цей процес має кілька етапів. Спочатку нова теорія описується в термінах попередників, тобто в терміносистемі попередньої теорії. Потім з'ясовується, що автор нової теорії розуміє деякі терміни інакше, і тоді він приписує цим термінам інші визначення їхніх значень, пов'язує їх з іншими поняттями

(це виражається у висловленнях: «під цим терміном ми будемо розуміти...»). Далі автор теорії починає вводити нові терміни, які відображають нові, необхідні йому поняття. Ці нові терміни на етапі первинного найменування можуть бути неточними, дуже багатослівними тощо (їх можна назвати терміноїдами, прототермінами, передтермінами, квазітермінами). Надалі вони можуть замінюватися більш точними термінами, які правильно позначають поняття.

У новій теорії формуються визначення понять, будується система їх, і кожен термін посідає свої місце (терміни і варіанти термінів), так з'являється терміносистема. Від терміносистеми попередньої теорії залишається частина термінів, але вже пов'язаних з новими поняттями, а інші виходять з ужитку. Ситуація ускладнюється тим, коли одна й та ж галузь може одночасно описуватися кількома еквівалентними теоріями, але наведена ідеальна картина через це не змінюється: перехід від попередньої теорії до однієї або низки нових здійснюється приблизно однаково.

У процесі дослідження взаємозв'язку терміносистеми й теорії виникає питання про індивідуальні терміносистеми. Наприклад, мова йде про терміносистеми Єльмслева (глоссематика), Дамурета і Пишона (французька граматики), Нікітіна (лексичне значення слів), Леві-Стросса (структурна антропологія). Немає сумніву в тому, що ці індивідуальні терміносистеми виникають на основі теорій, створених їхніми авторами [2, с. 5, 8–9; 13, с. 23–27].

Висновки із дослідження і перспективи в цьому напрямку. Таким чином, співвідношення між термінами і теорією можна визначити наступним чином: без теорії немає термінів, без термінів немає теорії. Означене положення дає змогу об'єктивно розглядати логічну, гносеологічну, семіотичну, філософську роль термінів у науці, що й стане об'єктом подальших наших розвідок у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Винокур Г. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды Московского института истории, философии и литературы*. 1939. Т. V. С. 3–54.
2. Головин Б. Типы терминисистем и основания их различения. *Термин и слово* : межвуз. сборник статей. Горький, 1981. С. 3–10.
3. Гринев С. Введение в терминоведение. Москва : Московский Лицей, 1993. 309 с.
4. Даниленко В. Русская терминология: Опыт лингвистического анализа. Москва : Наука, 1977. 246 с.
5. Йолон П. Система теоретического знания. Логика научного исследования. Москва : Наука, 1965. Гл. IV. С. 81–112.
6. Крючкова Т. Особенности формирования и развития общественнополитической лексики и терминологии. Москва : Наука. 1989. 150 с.

7. Лейчик В. Интеграция наук и унификация научно-технических терминов. *Вестник Академии наук*, 1980. № 8. С. 39–45.
8. Лейчик В. Проблема системности в отечественном терминоведении. *Научно-техническая терминология*. Москва, 2001. Вып. 2. С. 54–55.
9. Лотте Д. Основы построения научно-технической терминологии. *Вопросы теории и методики*. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 157 с.
10. Манерко Л. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении. *Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории LSP*. Москва : Изд-во МГОУ, 2009. С. 207–220, 119–120.
11. Меркель С. Семантико-дистрибутивная верификация терминологического знака (на материале документов немецкого гражданско-процессуального права) : дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Волгоград, 2001. 187 с.
12. Сифоров В., Канделаки Т. Методологические аспекты терминологической работы Комитета научно-технической терминологии Академии наук. *Вопросы языкознания*. 1983. № 2. С. 3–8.
13. Слюсарева Н. О типах терминов: на примере грамматики. *Вопросы языкознания*. 1983. № 3. С. 21–29.
14. Суперанская А., Подольская Н., Васильева Н. Общая терминология: Терминологическая деятельность. Москва : Эдиториал, 2005. 460 с.
15. Чигашева М. Исследование терминологической лексики методом семантического поля. *Вестник РУДН. Серия: Лингвистика*. 2004. № 6. С. 80–86.
16. Чудинов Э. Природа научной истины. Москва : Политиздат, 1977. 312 с.

Ovsiienko L. M. TERM AS A COMPONENT OF VARIOUS TERM SYSTEMS

In the said reception, the notions of «term», «terminology» and «term system» are considered from the viewpoint of epistemology. The author claims that from the viewpoint of this theory, a professional term is an element of a certain theoretical system; that terminology science and linguistic theory do not have «general notions» or «mere notions» but operate notions of a theory (concept). The theorized world referred to in this publication is a combination of the information about objective reality and the «categorical grid» determined by the historically conditioned level of knowledge. It is noted that a term system does not represent a mere system of notions, but rather a system of notions belonging to a certain theory and that several equivalent theories may generally coexist: that is, there may be several term systems that belong to one professional field. The correlation between such term systems is of crucial significance for terminology science in general, and for its practical application. It suggests the dependence of a term system and a separate term on the theory (concept), which is directly connected with analysing the essence of the term as a sign. Additionally, this sign performs a nominative function (as any lexical unit) and has a gnoseological aspect. The author also considers the correlation between the term and object, the term and notion. It involves a new interpretation of the dependence known as the semantic (semiotic) triangle. The author notes that this structure has to be more complicated in order to identify relations of the term as a sign. Using a semantic triangle to represent the content-based structure of a specific term is possible, but in that case, only the linguistic substrate of the term will be revealed; the essence of the term as a sign of notion in its relations with the term system, a system of notions and a set of objects described by the theory and the system of its notions can be revealed only in the semantic (semiotic) square. It should be reminded, though, that a semantic square is an ideal entity. The article also presents a terminological idea of the connection between a term and a notion, a term system and a system of notions, which is currently transformed into the idea of interdependence between a term system and the theory, where such interdependence determines the system of notions for such theory; hence the new approach to processes of formation and operation of term systems. It is emphasized that within a new theory, definitions for notions are formed and their entire system is built, where every term takes its proper place (terms and their variants); this is how a term system develops. A certain share of terms is inherited from the term system of the previous theory, but they are now related to new notions, while other terms pass out of use. The author concludes that the correlation between terms and theory can be defined as follows: terms do not exist without theory, and theory cannot exist without terms.

Key words: term, terminology, term system, notion, epistemology, semantic triangle, semantic square, lexical-semantic system, field of knowledge.